

ZA KUBŁARKI
A KUBŁARJOW

Lutki

2 2016

Rěčny přihot na trojorěčnu hru **Ferkel, Hunčo a Prosetko**

Tute wudaće Lutkow wěnuje so hłownje přirotej džěci na nowe klankodźiwadło z třomi małymi swinkami. Nimo Witkoweje stawizny a kóstkoweje hry podawamy Wam tu někotre zabawne hry, w kotrychž srjedźišću steja słowa a sady, kotrež w dźiwadłowym kruchu wospjet wustupuja. Z nimi móžeće džěci rěčnje na wopyt dźiwadła přihotować. Tež słowničk (Lutki, str. 19) móžeće k tomu wužiwać. K za-zběhej doporučamy, džěcom tekst wo wobsahu hry (Lutki, str. 18) předčitać.

Rano, připołdnju, wječor – pantomima k dnjowemu wotběhej

Za hru trjebaće »slónco«, na př. z papjerca spaslene. Móžeće pak tež so hodźacu rekwizitu jako slónco »předać«, na př. žoltu hula-hoop-ryнку abo žolty zawk. Spočatnje leža džěci na zemi, slónco dźeržiće hišće nisko abo za něčim schowane. Nětko slónco schadža, cyle pomału kroči po »njejbu« we formje potkruha. K stawej slónca mjenujće wotpowědne hłowne časy dnja: »Je rano/připołdnju/wječor«. K tomu napodobnjeja džěci to, štož w běhu dnja činja – pomału stawaja, trěja sej woči, načahuja so, rjedža sej zuby atd. Na kóncu, hdyž so slónčko zaso chowa, lehnu so zaso »spać«. K wuhódnoćenju móžeće so džěci prašeć, ke kotremu časej dnja su što pokazowali abo pola tamnych wobkedźbowali.

Štó to bě?

Swinka su drje mudre, ale druhdy tola jara zabyćiwe a njenamakaja swoje wěcy. Abo je jim snadź něchtó něšto přeč wzał? Spřihotujće někotre utensilije, kotrež so tež w dźiwadłowym kruchu jewja: pulower, sukničku, seklu, cholowy abo ščětku.

- Džěci sedža w kole.
- Wuzwolće džěco, kotrež je přenje »swinko«. Tute čapnje so dosrjedž koła a schowa hłowu pod rukomaj, tak zo ničo wjac njewidži. Wězo njesmě skradžu hladać!

- Kublarka položí jemu jednu z připravených věcov, na př. pulower, na chřibjet. Při tym dyrbja všitcy cyle čicho být.
- Nětko wuzwoli so džěčo, kotrež swinku sčicha pulower přeč wozmje.
- Po tym položa všitke džěči swojej ruce za chřibjetom přez křiž – tež »mały paduch«. Wołaja: »Hunčo, twój pulower je přeč!«
- Swinko wotuči a so praša: »Hdže je mój pulower?« Dže k džěsću, wo kotrymž sej myslí, zo pulower ma, a na nje pokazuju so praša: »Maš mój pulower?« Tamne džěčo pokaza swojej ruce. Stej-li prózdnej, ma so swinko tak dołho dale prašeć, doniž njeje pulower pola »paducha« namakało.
- Džěčo, kotrež je pulower schowało, je přichodne swinko.

Štó so wulkeho wjelka boji?

Hru hrajeće najlěpje wonka abo w sportowej rumnosći. Jedne džěčo wuzwoli so jako wjelk a stupi so na jedyn bok hrajneho pola, všitke tamne džěči steja na napřečnym boku. Nětko praša so wjelk: »Štó so wulkeho wjelka boji?« Džěči wotmołwja: »Nichtó!« Na to wjelk: »A hdyž wón přińdže?« Wšitcy wołaja: »Čeknjemy!« Na tute komando spytaja so džěči na tamny bok hrajneho pola dóstać. Wjelk pak běži jim napřečo a spyta při tym telko džěči kaž móžno dosahnyć. Wšitke dosahnjene džěči su nětko tež wjelki. Wone započnu hru znova z hrónčkom: »Štó so wulkeho wjelka boji?« Hra so tak dołho hraje, doniž njeje jenož hišće jedyn hrajer wyše abo všitke džěči popadnjene.

Twarimy dom

»Chcemy sej runja swinkam zhromadny domčk twarić! Z čeho wobsteji chěža?« Džěči naličuja, zo trjeba chěža na př. scěny, wokna, durje a třechu, snano steji wokoło chěže tež płót. Spytajće nětko z džěćimi čłowječu chěžu twarić. Při tym su džěči scěny a tworja z rukami třechu abo tež wuheń. Jedne džěčo móže durje předstajić, dwě dalšej tworitej wokno a wězo hodži so tute wočinić a začinić. Wokoło chěže steji płót – snano so džěči na zemju lehnu abo du do čapawki. Tež tu hodža so durčka wočinjeć a začinjeć. Nětko móža jednotliwe džěči do noweho domčka začahnyć a tež durčka, wokna abo durje wuspytać.

Swinko, zakwič raz!

- Džěči sedža w kole.
- Jedne džěčo steji ze zwjazanymaj wočomaj wosrjedź koła. Móžeće je tež hišće raz »přewjerćeć«, zo by orientaciju zhubiło.
- Skedźbliwje dže k jednomu sedžacemu džěsću, sydnje so jemu na klin a je namołwja: »Swinko, zakwič raz!« Na to wotmołwi tute džěčo: »Kwik!«
- Nětko ma džěčo ze zwjazanymaj wočomaj wuhódać, na čěji klin je so sydněto.
- Jeli je prawje hódało, je tamne džěčo nowe swinko, jeli nic, sydnje so přichodnemu džěsću na klin a da je kwićeć.

Mazane swinjo, htupa koza & lózy wjelk

Njewoprawnjeny image swinjeća

Tu wupada kaž pola swini! – To je njeroda, zo móhli swinje kwičeć! – Ty pak sy małe swinko!

Tajke negatiwne wuprajenja, w kotrychž hraje swinjo rólu, je drje kóždy z nas hižo raz wužiwał. Podobnje je to w přisłowach – tež tam njestej swinjo runjewon w pozitiwnym błyšču: *Swinjo wala so po kupjeli zaso w błóće. Tež slepe swinjo namaka w dubinje žołdze. Ale wotpowěduja kajkosće, kotrež so swinjeću připisuja, woprawdžitosći?*

Mazane wšak swinje zawěrnó su, po tym zo su so w błóće wuwaleli. Tole pak nječinja bjez přičiny: Z kupjelu w błóće škitaja so před škódnikami runje tak kaž před wysokimi temperaturami. Hewak pak staraja so swinje wo porjadk w chlěwje: Hdyž maja ruma dosć, rozeznawaja jasnje městno za žratwu, ekskrementy a lěhanje.

Štóž skorži, zo *so poći kaž swinjo*, drje njewě, zo so swinje runja psam a hrymzakam scyła poćić njemóža, dokelž nimaja žane pótné žažy. Z tym njezwostanje jim ničo druheho, hač so na hinaše wašnje chłódzić – na přikład w błóće so walejo.

Lěnje swinje poprawom tež njejsu. Hdyž maja móžnosť, so swobodnje pohibować, su cyły dzeń z tym zaběrane, zo w zemi za žratwu pytaja. Tutu móžnosť wšak w masowych chlěwach nimaja ...

Ani *htupe* swinje njejsu – nawopak! Tak chodža na přikład wotpohladnje »wopačne« puće, zo njebychu druge swinje k swojej žratwje wjedli. Swinje móža samo nawuknyć, samostatnje tepjenje w chlěwje regulować abo dušu wužiwać.

Kotra kajkosć připisuje so kotremu zwěrjeću?

Njeh džěci hódaja!

htupa koza	swěrný psyk
překlepana liška	hejaty wóslík
pilna pčotka	sylny mjedwjedź
spěšna wjewjerčka	hordy paw
luba wowcka	padušna sroka
lózy wjelk	strachoćiwý zajac

Europski šěry wjelk

Biologiska mnohotnosť w Sakskej

brošura »Europski šěry wjelk«

Zešiwk (format 10 x 10 cm)
móžeće sej bjezpłatnje skazać pola:
Zentraler Broschürenversand
der Sächsischen Staatsregierung
tel.: (03 51) 21 03 67 172
e-mejlka: publikationen@sachsen.de
www.publikationen.sachsen.de
pod hesłom wjelk

Što wědza džěci wo wjelku?

Wjelk je mócne rubježne zwěrjo. Wón ma dołhe nohi a hustu wopuš. Kožuch je šěry, bruny a běły. W Arktisy eksistuja tež běte wjelki. Wjelk je žiwy w Europje, Aziji a Americe. Tež pola nas we Łužicy mamy zaso wjelki. Najradšo su w lěsu a w horach. Husto su hakle w nocy aktiwne. Zhromadnje honja sorny, jelenje a łosy (Elche). Ale wjelki žeru tež mjeńše zwěrjata kaž myški a zajacy. Wjelk móže starobu 12 lět docpěć.

Je wjelk woprawdže tak lózy kaž w bajce? To su sej ludžo před wjele, wjele lětami powědali, dokelž je wjelk jim skót skóncował. Za plahowarjow skotu je to wězo špatnje. Tola wjelk njewě, zo njesmě wot čłowjeka plahowane zwěrjata žrać. Za njeho je cyle jednorje lóšo, sej wowcy abo kozy popadnyć, kotrež su na pastwje zawrjene, hač po cyłym lěsu džiwje zwěrjata honić.

Nadpadnje wjelk čłowjeka? Ně, wjelki w přirodže před čłowjekom skerje čekaja. Kaž pola wšitkich džiwich zwěrjatow pak njesměmy so jim přejara bližić, dokelž čuja so potom wohrožene a spytaja so wobarać.

Maja wjelki swójbu? Wjelki su žiwe we wjelčich stadłach. W nich su žiwe stare zwěrjata, mačerje, nanojo, młodostne wjelki a wjelče džěci, potajkim šćenjata. Zwjetša wobsteji stadło ze staršeju, šćenjatow a młodžećow lońšeho lěta.

Wuja wjelki, dokelž su zrudne? Hdyž wjelki wuja, mjezsobu rěča. Tak móža sej na přikład rjec, zo na so kedžbujaj, abo warnuja cuze wjelki, zo maja so z procha měć. Wěste wašnje wuća je tež kaž postrow mjez wjelkami jednoho wjelčeho stadła. Tak čuja so mjez sobu zwjazane.

Móže čłowjek z wjelkom bydlić? Normalnje to njeje móžno. Ale biologojo su hižo wjelki wot poroda sem picowali, jeli je jich woprawdžita mać zemrěła. Wjelki maja jara dobre nosy a sej wón mačerje čas žiwjenja spomjatkuja. Tohodla sej mysla, zo je čłowjek, kotryž je so přenje žiwjenske měsacy wo nje starał, jich mać a jeho tež pozdžišo akceptuja.

Do raja bajkow

Hačrunjež je wjetšina znatych bajkow hižo jara stara, njejsu hač do džensnišeho swójo powabk zhubili. Poprawom njeběchu docyła za džěči myslene, ale služachu dorosćenym k zabawje. Tola z toho časa, zo staj je Grimmece bratraj w 19. lětsotku zezběrałoj, zahorjeja »Jank a Hanka«, »Sněholinka« a »Wjelk a sydrom kózlatkow« generacije džěči. Započina so stawizna ze słowami »Běše něhdy ...«, je kóždemu jasne, zo wočakuje čitarja nětko napjaty podawk poľny kuzła a džiwnych postawow.

Tola njejsu bajki přesurowe za džěči? Za džěči njesteji surowosć bajkow na přem městnje. Wone pytnu, zo tute elementy – wjelk šlapnje Čerwjenawku, Cyketarušk chce maľeho čěšenka maćeri wzać – jednanje doprědka čěrja. W bajkach so to lube a to lóže njewuzamkujetej, ale eksistujetej pódla so, runje tak kaž tež w žiwjenju husto hdy wšitko swoje dobre a špatne stronki ma. Bajki móža tuž džěčom jako přikład služić, zo so wuplaći, so tež čěžkim nadawkam stajić a za rozrisanjom pytać.

Njeje zbožowny wukónc bajkow njerealistiski? Najwažniša powěsć bajkow je, zo móže tež najmjeńši a najslabši swojej nuzy wučeknyć, hdyž so napina – a hdyž ma kusk zboža a k tomu snano hišće někajke kuzło skutkuje. Moralka rěka potajkim: Dawaj sej prócu, wukonjej dobre skutki a budžeš bohaće mytowany. Bajka twari na sprawnosć a chwali a chłosta pod cyle jasnymi prawidłami, kotrež tež hižo maľe džěči rozumja.

Štyri doporučenja za baće bajkow

- 1 Přiměrcě swójo **hlós** posłownej řeči bajkoweje figury. Lózy wjelk řeči hluboko a młode kózlatko z čerńim, wysokim hlósom.
- 2 Přewodžeće to, štož so stawa, z **mimiku** a **gestiku**. Tak na přikład mučna princesna wótre zywa, hdyž so na wulku horu matracow lehnje. Powědaje bajku z cyłym **čětom**, zo byšće začuća w bajce podšmórnyła. Hdyž so Čerwjenawka ze zajědočćenym jabłukom dusy, póžěraje wušisťšnje a džeržće so za šiju.
- 3 Kak reaguje **publikum**? Hladajeće džěčom při powědanju do woči a nawjazujće na jich **reakcije**. Abo stajeće jim prašenja: Kak wupada Cyketarušk? Što ma Čerwjenawka w korbiku?
- 4 Wzmiće sej při powědanju **čas**. Wužijće maľe přestawki, zo byšće wćipnosć džěči stopnjowali a tak napjatost zwyšili.

Husto hdy čitaja so bajki w pěstowarni do připołdnišeho spara, tola hodža so wězo tež jako dlěše dožiwnjenje wutwarić. Ze spěwom abo hrónčkom móžeće džěći do »bajkowego časa« zawjesć. To móže so tež k prawidłownemu ritualej wuwić, kotryž dawa džěćom wěstotu a budži wjeselo na bajku. Slědowacu baseń móžeće předčitać abo tež na spěw »Jank pod hajkom woraše« (hlej »Towaršny spěwnik«, 2009, str. 73) zaspěwać. Šema je potom na př.:

Za ruku so dźeržimy, bajku rjanu słyšimy, holadra, faladra, bajku rjanu słyšimy.

K tekstej hodža so slědowace gesty; při »holadra, faladra« móža so džěći naprawo a nalěwo kolebać.

	tekst	gesty
1.	Za ruku so dźeržimy, bajku rjanu słyšimy.	<i>wšitcy wozmu so za ruku jónu zhromadnje koło wjerćeć</i>
2.	Stejimy před wrotami, klučik nam je wotewri.	<i>z rukami nad hłowu wrota napodobnić imaginarny kluč wjerćeć</i>
3.	Wobročić so njesměmy, hewak wjeru budžimy.	<i>pokazowak napominajo hibać a z hłowu wić hroznu grimasu sčahnyć a porsty rukow hrožo rozprěstrěć</i>
4.	Ćicho, džěći, poskajće! Štó tam takle haruje?	<i>pokazowak na hubu połožiť prawu ruku za prawe wucho dźeržeć</i>
5.	Su to snano palčiki abo tola błudnički?	<i>do čapawki hić a kapičku palčika napodobnić ruce do paže a zadžiwanje a so prašejo hladać</i>
6.	Za ruku so dźeržimy, dokelž w raju bajkow smy!	<i>wšitcy wozmu so zaso za ruku wjesele zakleskać a do powětra skočić</i>
Nětko móžeće ze zwónčkom zazwonić a bajku čitać. Hdyž je bajka nimo, móžeće hišće dvě dalšej štučce zanjeseć:		
7.	Bajka nětko nimo je, wrota zas' su zamknjene.	<i>wšitcy wozmu so zaso za ruku imaginarny kluč napřečo směra časnika wjerćeć</i>
8.	Prajimy sej božemje a na zasowidženje.	<i>sej přikiwać so za ruku přimnyć a sej přinygać</i>

Póscelće nam swoje lětnje dožiwjenje z Witkom!

Na dalekubłanju »Kreatiwnje wužiwanje naručneje klanki w džěcacych dnjowym přebywanišću« 4. měrca 2016 je 16 kubłarkow z Hornjeje a Delnjeje Łužicy pod nawodom džiwadłowego pedagoga Olafa Möllera noweho Witka zeznało a jeho tež hnydom sobu do swójeho kubłanišća sobu wzało.

Nětko smy wězo wćipni: Kak je so »wulki« Witko w pěstowarnjach zažiwił? Kak so džěcom lubi? Što Witko w pěstowarnjach widži, słyši abo čini? Runje w lětnim času su džěči wjele wonka po puću. Snano wozmu Witka tež raz sobu na wulět?

Póscelće nam swoje fota z motiwami, što je Witko z džěćimi w pěstowarni dožiwił, na DOMOWINA – Rěčny centrum WITAJ, Póstowe naměsto 2, 02625 Budyšin
e-mail: witaj-bautzen@sorben.com
Wšitke fota wozjewimy w přichodnym wudaću Lutkow. Kónčny termin zapóstanja je 31. julij 2016.

Nimaće hišće nowu naručnu klanku? Žadyn problem – Witka móžeće sej za potuńšenu płaćiznu 50 € w Rěčnym centrumje WITAJ skazać.

Zo by so lěpje čitało, wužiwamy we wěstych padach jenož žónske pomjenowanja, na př. kubłarka. So wě, zo su tež přeco mužojo wotpowědneho powołanskeho stawa měnjeni.

Lutki – 15. lětnik
 wuchadźa 4 króć wob lěto
 cyłkowne zhotowjenje: Domowina – Zwjazk Łužiskich Serbow z.t.,
 Rěčny centrum WITAJ
 hlowna zamołwita: Weronika Butendeichowa

Rěčny centrum WITAJ, Póstowe naměsto 2, 02625 Budyšin,
 telefon: (0 35 91) 55 04 00, e-mail: witaj-bautzen@sorben.com

fota: fota: NSLDž (titulak, str. 2); RCW (str. 5, zadnja strona)